

Fredrik Eilertsen

Hvordan kan Supported Employment bidra til arbeidsinkludering av utsatt ungdom?

How can Supported Employment contribute to work inclusion of vulnerable youth?

Bacheloroppgave i sosialt arbeid

Veileder: Roberto Iacono

Juni 2024

Fredrik Eilertsen

Hvordan kan Supported Employment bidra til arbeidsinkludering av utsatt ungdom?

How can Supported Employment contribute to work inclusion of vulnerable youth?

Bacheloroppgave i sosialt arbeid
Veileder: Roberto Iacono
Juni 2024

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Fakultet for samfunns- og utdanningsvitenskap
Institutt for sosialt arbeid

Kunnskap for en bedre verden

SAMMENDRAG

Arbeidsledigheten blant ungdom er høy både i Norge og i andre europeiske land. Antallet NEET-ere: «Not in Education, Employment og Training» øker, og de står følgelig i fare for marginalisering, sosial ekskludering og varig utenforskap. Marginaliseringen er et sosialt problem, og knyttes til forhold på individuelt, institusjonelt og strukturelt nivå. Dette fremheves som et «wicked-problem» med mangel på gode løsninger. Unge som i tillegg sliter med problemer knyttet til psykisk helse, skolegang, rus, kriminalitet, eller har hatt en tøff oppvekst, ser ut til å være spesielt utsatte.

Å være i arbeid trekkes av mange frem som en viktig faktor sosial inklusjon, tilhørighet og samfunnsdeltakelse. Arbeid gir også tilgang til velferdsstatens goder og bidrar til selvforsørgelse og uavhengighet. Å stå uten arbeid er derfor forbundet med negativitet og stigma, og man kan oppleve marginalisering dersom man er arbeidsledig over tid. Derfor er det viktig at mennesker med nedsatt arbeidsevne eller andre bistandsbehov blir inkludert i arbeidslivet. Utsatt ungdom er en prioritert gruppe når det gjelder tiltak som skal bidra til fullføring av skolegang eller sysselsetting. Tidlig innsats er essensielt.

Forskere viser bred enighet rundt Supported Employment (SE) som tilnærming til arbeidsinkludering. De fremhever at SE viser positive utfall knyttet til arbeidsformidling, sett opp mot andre tradisjonelle tilnærminger. Det samme gjelder for utsatt ungdom, uten at SE ble spesielt utviklet med tanke på denne målgruppen. SE sine kjerneaspekter som virker å treffe denne målgruppens behov er: rask arbeidsformidling i en ordinær jobb med vanlig lønn, tilpassing, oppfølging, støtte og veiledning både på og utenfor arbeidsplassen. At oppfølging og støtte skjer over så lang tid som ungdommen har behov for, er en sentral suksessfaktor. For å lykkes med SE for utsatt ungdom er hjelperens rolle helt essensiell.

ABSTRACT

The unemployment rate among young people is high both in Norway and in other European countries. The number of NEETs: “Not in Education, Employment and Training” is increasing, and they are consequently at risk of marginalization, social and permanent exclusion. Marginalization is a social problem linked to conditions at individual, institutional and structural levels. This is highlighted as a “wicked problem” with a lack of good solutions. Young people who are also struggling with problems related to mental health, schooling, substance abuse, crime, or who have had a difficult childhood, seem to be particularly vulnerable.

Being in work is highlighted by many as an important factor in social inclusion, belonging and participation in society. Work also provides access to welfare state benefits and contributes to self-sufficiency and independence. Being out of work is therefore associated with negativity and stigma, and people can experience marginalization if they are unemployed over time. That's why it's important that people with reduced working capacity or other assistance needs are included in working life. Vulnerable young people are a priority group when it comes to measures to help them complete their schooling or employment. Early intervention is essential. Researchers show a broad consensus around Supported Employment (SE) as an approach to work inclusion. They emphasize that SE shows positive outcomes related to job placement, compared to other traditional approaches. The same applies to at-risk youth, although SE was not specifically developed with this target group in mind. The core aspects of SE that seem to meet the needs of this target group are rapid placement in a regular job with a regular salary, adaptation, follow-up, support, and guidance both inside and outside the workplace. The fact that follow-up and support take place over as long as the young person needs is a key success factor. The role of the helper is essential to the success of SE for vulnerable young people.

INNHold

SAMMENDRAG	0
ABSTRACT	1
1.0 INTRODUKSJON	3
1.1 Innføring i tema og presentasjon av problemstilling	3
1.1.1. Personlig begrunnelse for valg av tema	4
1.2 Relevans for sosialt arbeid	4
1.3 Begrepsforklaring og avgrensing.....	6
1.3.1. Utsatt ungdom.....	6
1.3.2. Arbeidsinkludering.....	6
1.3.3. Supported Employment.....	6
1.3.4. Avgrensing.....	7
1.4 Oppgavens oppbygging.....	7
2.0 METODE	9
2.1 Litterær oppgave.....	9
2.2 Søkeprosessen.....	9
2.3 Forskningens relevans og kildekritikk	11
3.0 TEORIGRUNNLAG OG LITTERATUR	13
3.1 Utsatt ungdom	13
3.2 Arbeidsinkludering – med et blikk på ungdom	17
3.3 Supported Employment.....	19
3.3.1 SE og lovverket.....	20
3.3.2 Historie	20
3.3.3 Individual Placement and Support	21
3.3.4 Femtrinnsprosessen	23
3.3.5 Customized Employment	23
4.0 SUPPORTED EMPLOYMENT OG ARBEIDSINKLUDERING AV UTSATT UNGDOM.....	25
Utsatt ungdom – et komplekst problem	25
Arbeidsinkludering for sosial inkludering og redusert marginalisering	26
Kan Supported Employment bidra?.....	27
5.0 OPPSUMMERING.....	31
REFERANSER	32

1.0 INTRODUKSJON

1.1 Innføring i tema og presentasjon av problemstilling

Arbeidsledigheten blant unge har i flere år vært høy både i Norge og i andre europeiske land, og mange står i fare for marginalisering og varig utenforskap (Halvorsen et al., 2012, s.7). Inkludering av unge som står utenfor arbeidsmarkedet blir sett på som en stor utfordring, og bare i Norden står mellom 6 og 12 prosent av unge i alderen 16–24 år i risiko for langvarig utenforskap (Frøyland, 2020b, s.13). Disse unge menneskene kan havne i en situasjon hvor de hverken er i skole, utdanning, arbeid eller tiltak, og de blir da omtalt som NEET-ere: «Not in Education, Employment or Training» (Hagaseth, 2019, s.45).

Grunnene til marginaliseringen, og at mange unge karakteriseres som utsatte, knyttes til en rekke forhold på både individuelt, institusjonelt og strukturelt nivå (Frøyland, 2020, s. 13). Unge er i seg selv sårbare, i den natur at de er unge. Ungdom opplever stor utvikling både fysisk og psykisk, og opplever en større forekomst av krav satt til dem. Å havne utenfor skole, utdanning eller arbeid gjør dem naturligvis ikke mindre utsatte. Forskning viser at langvarig utenforskap fra disse arenaene generelt kan medføre «arr» som skaper videre utfordringer i fremtidig sysselsetting og arbeidsliv, og i livet ellers (Hyggen, 2017). Til tross for en rekke satsninger i flere av velferdssektorene fremstår marginaliseringen av unge som en vesentlig utfordring uten særlig gode løsninger (Frøyland, 2020b, s.14).

Arbeid er forbundet med å være sosialt inkludert, og for de aller fleste er å være i arbeid svært viktig. Arbeid er identitetsskapende og forebygger sosiale problemer ved at man får mulighet til tilhørighet og selvforsørgelse (Kleppe & Glemmestad, 2019, s.15). Lønnet arbeid gir rettigheter og tilgang til sentrale velferdsytelser. Derfor kan det medføre store negative konsekvenser for dem som faller utenfor arbeidslivet, spesielt dersom man i utgangspunktet befinner seg i en sårbar posisjon, slik som utsatt ungdom. Å inkludere ungdom som av ulike årsaker har havnet utenfor og fått reduserte muligheter til deltakelse er derfor svært viktig, både på individ- og samfunnsnivå.

En av de mest sentrale tilnærmingene til arbeidsinkludering av personer med omfattende bistandsbehov som så langt har vist best resultater er Supported Employment. Tilnærmingen karakteriseres ved rask utplassering i ordinært arbeid med tilrettelegging, opplæring og

oppfølging på selve arbeidsplassen (Frøyland, 2019, s.71; Spjelkavik, 2014). Supported Employment ble ikke spesielt utviklet med tanke på utsatt ungdom, og det har derfor så langt vært relativt lite kunnskap om hvordan tilnærmingen treffer brukergruppens behov (Frøyland, 2020, s.16). Derfor vil jeg rette søkelyset mot bruk av nettopp Supported Employment og tilnærmingens bidrag til inkludering av sårbare unge mennesker i ordinært arbeidsliv og hvilke fordeler deltakelsen kan ha for både samfunnet og enkeltindividet. Problemstillingen for oppgaven blir derfor:

«Hvordan kan Supported Employment bidra til arbeidsinkludering av utsatt ungdom?»

1.1.1. Personlig begrunnelse for valg av tema

Mitt valg å skrive om Supported Employment og arbeidsinkludering av utsatt ungdom bunner i emnet «BSA1003 Inkludering og levekår», et emne med temaer som vakte stor interesse hos meg. Interessen for feltet ble forsterket under praksisstudieoppholdet høsten 2023 hos Stavne Arbeid og Inkludering. Bedriften er tiltaksarrangør for Nav og baserer store deler av sin virksomhet på Supported Employment og varianter av det. Jeg fikk under oppholdet et utvidet ansvar for en 19 år gammel gutt som har hatt en tøff oppvekst og opplevde det vanskelig å tilnærme seg arbeidslivet. Derav kom interessen for utsatt ungdom, og hvordan kanskje jeg en dag kan bidra til at ungdom får det bedre i sin hverdag.

1.2 Relevans for sosialt arbeid

Sosialt arbeid har lang praksis- og forskningstradisjon med god internasjonal forankring. Sosialarbeidere jobber med å forebygge, lindre og løse sosiale problemer i samfunnet, hvor inkludering i vid forstand av utsatte grupper alltid har vært et sentralt mål (Kleppe & Glemmestad, 2019, s.15). Sosialt arbeid er omfattende, og omtales som et fag, akademisk disiplin og en profesjon, og kan av den grunn være vanskelig å definere. IFSW vedtok likevel i 2014 en global definisjon av sosialt arbeid (Berg et al., 2015, s.21; IFSW, 2014):

«Sosialt arbeid er et praksisbasert yrke og en akademisk disiplin som fremmer sosial endring og utvikling, sosial utjevning samt myndiggjøring og frigjøring av mennesker. Prinsipper om sosial rettferdighet, menneskerettigheter, kollektivt ansvar og respekt for forskjeller er sentrale i sosialt arbeid. Understøttet av sosialt arbeids teorier, samfunnsfag, humaniora og urbefolkingskunnskap, engasjerer sosialt arbeid mennesker og strukturer for å møte livsutfordringer og for å bedre menneskers velferd» (IFSW, 2014).

Oppgaven skal ta utgangspunkt i Supported Employment-metodikken i forhold til arbeidsinkludering av utsatt ungdom. Sosialarbeidere som bidrar til inkludering av sårbar ungdom, bidrar til sosial utjevning og myndiggjøring av disse unge menneskene, jf. IFSW's definisjon. Sosialarbeidere skal hjelpe ungdommen og strukturene rundt dem å møte deres sosiale problem, som er at de står utenfor arbeidslivet og risikerer marginalisering og varig utenforskap som følge av det.

Utenforskapet kan medføre samfunnsmessige utfordringer, gjennom at velferdsstaten ikke kan være like bærekraftig dersom mange ikke deltar i arbeidsstyrken, men heller mottar velferdsytelser. Det er dette som er arbeidslinja – det rådende sosialpolitiske idealet i Norge, som fremmer at lønnet arbeid skal være førstevalget for forsørgelse, fremfor stønader fra staten. Med arbeidslinja lagt til grunn vil man kunne se på arbeid som en plikt og en nødvendighet. Flere i arbeid betyr mer inntekt til staten, som kan bruke inntektene på andre velferdsutfordringer. Det vil også føre til at færre vil ha behov for velferdsytelser, som igjen legger lønnsomme forutsetninger for en omfattende og ambisiøs velferdsstat (Brodtkorb & Rugkåsa, 2015, s.302-303). Det er dermed sentralt med et ekstra fokus rettet mot den gruppen som utgjør fremtidig norsk arbeidskraft. Supported Employment treffes av det som står i definisjonen om å «fremme sosial endring og utvikling», i tillegg til at det bidrar til «frigjøring av mennesker».

Definisjonen nevner menneskerettigheter som sentrale, og dette gjelder også for arbeidsinkluderingsfeltet i sosialt arbeid. Arbeid forstås ofte som en plikt, men kan også forstås som en rettighet. FNs verdenserklæring om menneskerettigheter er til for å sikre ivaretagelse av enkeltmenneskers grunnleggende behov. Her er retten til arbeid nedfelt, og det følger av artikkel 23 at:

«1. Enhver har rett til arbeid, til fritt valg av yrke, til rettferdige og gode arbeidsforhold og til beskyttelse mot arbeidsløshet», og «2. Enhver har uten diskriminering rett til lik betaling for likt arbeid [...]» (FNs verdenserklæring om menneskerettigheter, 11. april 2024).

Arbeid kyttes til muligheten til selvforsørgelse og til det å sikre en menneskeverdig tilværelse (Kleppe & Glemmestad, 2019, s.18). Fravær av arbeidsmuligheter strider dermed med menneskerettighetene. Grunnlovens § 110 fastslår at det er statens ansvar å sørge for at menneskerettighetene ivaretas (Grunnloven, 1814). Kleppe og Glemmestad (2019) påpeker

inkorporeringen av menneskerettigheter i yrkesetisk grunnlagsdokument for sosialarbeidere, noe som dermed legger det til sosialarbeiderens ansvarsområde å bidra til at retten til arbeid blir ivaretatt (s.19).

1.3 Begrepsforklaring og avgrensing

1.3.1. Utsatt ungdom

Begrepet «ungdom» knyttes spesielt til perioden fra starten av tenårene og til 18-19-års alderen. I tråd med Frøyland (2020b) benyttes og forstås begrepet «utsatt ungdom» i denne oppgaven som en samlebetegnelse på «en heterogen gruppe» hovedsakelig mellom 15 og 30 år, med fellesnevner at de «*står i fare for eller allerede har falle ut av skule eller arbeid*» og risikerer marginalisering eller utenforskap som følge av det. Begrepet inkluderer dermed «unge voksne», som ofte betegnes som mennesker mellom 20 og 30 år. På steder i oppgaven hvor det er nødvendig å skille mellom de yngste og de eldste innenfor samlebetegnelsen tydeliggjøres dette. På linje med Frøyland og Spjelkavik (2014a) refererer jeg spesielt til ungdom med ekstra utfordringer knyttet til psykiske lidelser, lærevansker, rus, kriminalitet, atferdsvansker eller sosiale vansker, hvor disse faktorene begrenser deres muligheter til å delta på arbeidsmarkedet og å oppleve sosial inklusjon og tilhørighet.

1.3.2. Arbeidsinkludering

Arbeidsinkludering handler om å hjelpe mennesker til å få og stå i arbeid. I denne oppgaven refererer jeg ikke bare til det å få en varig jobb i det ordinære arbeidslivet, men også om å bruke en ordinær arbeidsplass for å inkludere ungdom som av ulike grunner er vanskeligstilte og står lengre unna arbeidslivet enn annen ungdom. Tanken er at arbeidsinkludering skal muliggjøre ovenfor utsatt ungdom et verdig og selvstendig liv med fravær av marginalisering. Det er hovedsakelig Nav som er den fremste aktøren når det kommer til arbeidsinkludering i norsk kontekst.

1.3.3. Supported Employment

Tilnærmingen vil i betydelige deler av oppgaven omtales ved forkortelsen «SE». Oppgaven velger å beholde begrepets engelske form, da store deler av den sentrale litteraturen om tilnærmingen er engelsk. Også i annen norsk litteratur benyttes begrepet på engelsk, selv om

begrepet, påpekt av Frøyland og Spjelkavik (2014b), ved tilfeller har blitt oversatt til «arbeid med støtte». Dette kan forveksles med Nav-tiltaket «Arbeid med bistand», noe som gjør det mest hensiktsmessig å benytte den engelske skrivemåten. «Arbeid med støtte» er det som benyttes i norske lovtekster og forskrifter. Oppgaven bruker European Union of Supported Employment sin skrivemåte med store forbokstaver der hvor det ikke henvises til tilnærmingens forkortelse.

1.3.4. Avgrensning

Studenten erkjenner at mange relevante aspekter, elementer og teorier vedrørende oppgavens tematikk er utelatt. Dette gjelder blant annet kapabilitetstilnærmingen, omfattende teori rundt sosialt nettverk, ytterligere teori tilknyttet ungdom og utvikling, og litteratur tilknyttet velferdsstaten og politikk. Den åpenbare årsaken er oppgavens ordbegrensning til 9000 ord og at slike omfattende aspekter fortjener å bli gått i dybden på. Ellers er oppgaven begrenset til de tre største variantene av SE, og til arbeidsinkludering av utsatt ungdom i Norge, fremfor inkludering av ungdom generelt.

1.4 Oppgavens oppbygging

Oppgaven består av fem kapitler, derav innledning, metode, teori og litteratur, drøfting og avslutning. Kommende metodekapittel inneholder en kort redegjørelse for metodebegrepet, samt redegjørelse for en litterær oppgave. Det vil i metodekapitlet følge en gjennomgang av litteratursøkeprosessen og følgelig en begrunnelse for utvalget som er gjort. Metodekapitlet er etterfulgt av en presentasjon av litteraturen som skal benyttes for oppgavens drøfting, og inneholder sentrale holdepunkter sett opp mot problemstillingen. Litteraturpresentasjonen etterfølges av drøftingskapitlet. Her skal presentert litteratur anvendes og drøftes opp mot oppgavens problemstilling. Avslutningsvis kommer et sammenfattende kapittel som oppsummerer drøftingen og de mest sentrale punktene for oppgaven. Til slutt følger det en referanseliste med tilhørende vedlegg.

2.0 METODE

«En metode er en fremgangsmåte, et middel til å løse problemer og komme fram til ny kunnskap. Et hvilket som helst middel som tjener dette formålet, hører hjemme i arsenalet av metoder» (Aubert, 1985, s.196). Metoden er vårt redskap i møte med en problemstilling, og den støtter oss i innsamlingen av datamateriale, det vil si informasjonen vi trenger for å svare på problemstillingen (Dalland, 2017, s.52). Jeg benytter i denne oppgaven strukturert litteratursøk i databaser og akademiske søkemotorer for å svare på problemstillingen. Jeg skriver en litterær oppgave.

2.1 Litterær oppgave

En litterær oppgave kan minne om det Dalland (2017) skriver om litteraturstudier. Litteraturstudier dreier seg om å hente data fra eksisterende fagkunnskap, forskning og teori, for å så benytte dette for å svare på problemstillingen (Dalland, 2017). Den litterære oppgaven skal på samme måte ta utgangspunkt i eksisterende materiale, men i betydelig mindre omfattende grad. Grunnen til at denne oppgaven blir en litterær oppgave og ikke en litteraturstudie, kommer av den begrensede tiden og kapasiteten vi har som tredjeårsstudenter og som bacheloroppgaveforfattere.

2.2 Søkeprosessen

Dalland (2017) påpeker at det man ønsker å sette søkelyset på, vil påvirke hvilke type data man leter etter, og dette gjelder også for denne oppgaven. Innledningsvis benytter jeg meg av et PICO-skjema hvor jeg deler opp problemstillingen i Patient (pasient/brukergruppe), Intervention (tiltak/behandling/intervensjon), Comparison (sammenligning) og Outcome (utfall, effekt). Følgelig lister jeg opp søkeord jeg anser kan bidra til å belyse problemstillingen. Databasene som benyttes i oppgaven er Oria, Idunn og den akademiske søkemotoren Google Scholar, og jeg bruker både engelske og norske søkeord i litteratursøket. Jeg benytter også regjeringens nettsider og Lovdata for å finne henholdsvis relevante rapporter og lovtekster.

Søkeprosessen er følgelig presentert fra søkene med flest til færrest treff. «Supported Employment» gir i Google Scholar 46800 treff, men kombinert med «Youth» er man nede i 16800 treff. Idunn gir samme søkeord 1362 treff. Her velger jeg å legge inn avgrensing 2017-

2024 for å få tilnærmet dagsaktuell litteratur, og får 566 treff. Oria gir «Supported Employment» 964 treff med samme avgrensing som søket i Idunn. Tross høyt antall treff inkluderes likevel Hoffmann et al. (2014) fra dette søket.

Oria gir «Vulnerable youth» 592 treff med avgrensing 2018-2024. «Work inclusion» gir 273 treff i Oria, men reduseres til 98 med avgrensing 2020-2024. Avgrensing på publikasjonsår synes å gi lite utslag i ønsket retning. «Arbeidsinkludering» gir i Oria og Idunn henholdsvis 65 og 45 treff. Glemmestad & Kleppe (2019) inkluderes fra søket i Oria. Kombinasjon av «Supported Employment» og «ungdom» gir 31 treff i Idunn med avgrensing 2017-2024 og filter som fremhever forskningsartikler. Kombinasjon av «Supported Employment» og «work inclusion» gir i Oria 20 treff, og «utsatt ungdom» gir 17. Idunn gir «Arbeidsinkludering» AND «Supported Employment» ni treff. «AND» gjør at bare litteratur som inneholder begge søkeordene kommer opp. Oria gir kombinasjonen «Supported Employment» og «arbeidsinkludering» åtte treff. På dette stadiet utpeker det seg spesielt én forfatter: Kjetil Frøyland. «Arbeidsinkludering» og «ungdom» gir åtte treff, hvorav flere var de samme som ved foregående søk. Syv treff får jeg ved søket «Supported Employment» AND «ungdom» NOT «innvandr*» i Idunn. Grunnen til ekskluderingen ligger i observasjon ved tidligere søk. SE er mye brukt som inkluderingstilnærming for mennesker med innvandrerbakgrunn. Jeg diskrediterer på ingen måte denne litteraturen, men avgrensingen gjøres basert på at jeg vil ha spesifikk litteratur om ungdom. Oria gir kombinasjonen «Vulnerable youth» og «Supported Employment» fem treff. Kombinasjonen «Supported Employment», «ungdom» og «arbeidsinkludering» får tre treff. Her inkluderes Frøyland (2020a) og Frøyland & Spjelkavik (2014b).

Ettersom jeg kombinerte søkeordene fant jeg litteratur som var spisset for min problemstilling. Noe litteratur, eksempelvis Bond et al. (2016), Møller (2018) og Oslo Economics (2024) ble funnet ved delvis tilfeldigheter etter søk på internett, noe som kan skje ved litterære oppgaver. Videre i litteratursøket benytter jeg aktivt referanselistene i inkludert litteratur, altså snøballmetoden. På denne måten har jeg gjort flere relevante funn for min oppgave. Både Frøyland (2020a) og Glemmestad & Kleppe (2019) tar for seg de temaene jeg skal basere oppgaven min på, og var sentrale i denne delen av litteratursøket. For å finne frem denne litteraturen søker jeg på de aktuelle kildene i de nevnte databasene. Betydelige funn som ble gjort ved hjelp av snøballmetoden er: Bond et al. (2001), Bond (2004), Drake et al. (2012), Wehman (2012) og Frøyland (2017).

2.3 Forskningens relevans og kildekritikk

Noe av den anvendte litteraturen hadde jeg kjentskap til fra før, både som obligatorisk pensum for utdanningen og som litteratur brukt i tidligere arbeidskrav og oppgaver. Jeg innså i søkeprosessen at forfatteren Kjetil Frøyland kom til å bli toneangivende i min bacheloroppgave, da store deler av norsk litteratur om arbeidsinkludering av utsatt ungdom er skrevet av ham eller har ham som medvirkende. Litteraturen vedrørende Supported Employment er mer omfattende, særlig i internasjonal sammenheng.

Selv om store deler av Frøylands litteratur samsvarer med valgt tematikk for min oppgave, er jeg oppmerksom på å ikke utelukkende ta utgangspunkt i én forfatter sine meninger og vinklinger. Dette vil kunne føre til en ubalansert oppgave, uten godt grunnlag for hverken diskusjon eller drøfting. Derav vil det være viktig å vektlegge andre forskeres kunnskap og litteratur, selv om Frøylands forskning er av høy relevans.

Litteraturen som er blitt valgt er hovedsakelig norsk, med noen unntak, med hensyn til eventuelle misforståelser som kan oppstå tilknyttet språk. En annen grunn er at oppgaven ønsker å belyse arbeidsinkludering av utsatt ungdom i Norge og i norsk kontekst. Noe litteratur kan derfor ha blitt valgt bort. Det er mer litteratur om SE på engelsk, så det blir benyttet mer internasjonal litteratur om dette. Det gjelder både forskningen og den generelle beskrivelsen av arbeidsinkluderingstilnærmingen.

Det er i søkeprosessen søkt etter relativt ny litteratur. Grunnen er at det er ønskelig å belyse tematikken i en så dagsaktuell kontekst som mulig. Derfor trengs kilder som tar utgangspunkt i nyere tids politiske bilde, samfunnssituasjon og rådende rammer for sosialt arbeid. Litteratur som gjør det, har jeg betraktet som relevant. Det er dermed ikke sagt at jeg er ukritisk til litteraturen så lenge den er publisert relativt nylig. Andre forutsetninger er selvsagt at litteraturen må samsvare med oppgavens tematikk på en hensiktsmessig måte, samt at den må kunne bidra i en diskusjon eller drøfting, med andre ord kan ikke alle kildene konkludere med det samme.

Et annet aspekt jeg har vurdert i min kildekritikk har vært forskjellen mellom vitenskapelige artikler og rapporter, som utgjør relativt stor deler av litteraturen benyttet i oppgaven. Rapporter utføres ofte på oppdrag fra offentlige myndigheter eller private aktører som ønsker en konkret sak eller et forhold belyst (Dalland, 2017, s.154), og vil derav ha et forutbestemt innhold. En

rapport er forholdsvis kort og kan inneholde temaorienterte faktaopplysninger, analyser, vurderinger, undersøkelser og utredninger (Federl, 2019; NAV, 2019). Rapporter er også lenger nede i det faglige kildehierarkiet skissert av Dalland (2017) enn vitenskapelige artikler eller tidsskrifter. Vitenskapelige artikler utgis i vitenskapelige tidsskrift, og indikeres som «fagfelleverdert». Fagfellevurdering er en akademisk bedømming (Utdanningsforskning.no, 2016). Vitenskapelige tidsskrift har redaksjoner som sikrer kvaliteten på det som utgis, hvor uavhengige fagpersoner vurderer om artiklene holder vitenskapelig standard (Dalland, 2017, s.154).

3.0 TEORIGRUNNLAG OG LITTERATUR

I følgende kapittel skal oppgaven presentere relevant teori og litteratur for å legge grunnlaget for drøfting av problemstillingen i neste kapittel. Først vil kapitlet gå nærmere inn på målgruppen utsatt ungdom og hva utsattheten innebærer. Følgelig vil kapitlet kort belyse tiltaket for målgruppen; inkludering i arbeid. Videre settes søkelyset på Supported Employment.

3.1 Utsatt ungdom

Furlong (2016) viser til at ungdom og ungt voksenliv er faser i et livsløp som involverer signifikante endringer og overganger som består av løsrivelse fra avhengighet til uavhengighet, noe som skjer gjennom komplekse og ikke lineære prosesser. Disse prosessene er et viktig perspektiv i forståelsen av utsatt ungdom. Viktige faktorer for uavhengighet og for at endringer mot selvstendig voksenliv skal finne sted, er ifølge Furlong (2016) og Bond et al. (2016) å komme i arbeid og å utvikle identitet på arbeidsplassen. Frøyland (2020a) viser til Furlong (2016) og trekker frem kulturelle forhold, politisk aktivitet, engasjement i samfunnet, ungdommenes fysiske og psykiske helse, identitet, verdier og tro/religion som viktige perspektiv i forståelsen av utsatt ungdom. Frøyland (2020a) belyser videre at å være utsatt kan knyttes til det å stå i fare for å ikke lykkes slik som ønsket eller forventet på et eller flere av disse områdene, med påfølgende fare for å bli marginalisert (s.25).

I de neste avsnittene vil oppgaven belyse noen forståelser av utsatt ungdom i lys av perspektiver på mikronivå, mesonivå og makronivå, i tråd med Bronfenbrenners utviklingsøkologiske modell. Modellen vektlegger hvordan menneske og miljø påvirker hverandre, og at individer og sosiale system ikke eksisterer isolert i forhold til andre systemer og grupper (Fyrland, 2016, s.40). Mikronivået omfatter individet og nære relasjoner. Mesonivået er samvirket mellom mikronivå som omfatter grupper, samtidig som det har fokus på organisasjon og virksomheter. Bø (2000) beskriver at med makrosystemet menes «*det mønster av verdier, ritualer tradisjoner, økonomiske forhold, klassekultur, nasjonal stil og de ideologier som eksisterer i en kultur*» (s.165). Makronivået er hvor samfunnsmessige forhold og strukturer kan bidra til å skape utfordringer eller legge grunnlaget for negativ utvikling hos barn og ungdom (Berg et al., 2015; Frøyland, 2020a).

Mikronivå

Utsatthet hos ungdom knyttes her til forekomsten av risiko- og beskyttelsesfaktorer rundt dem. Helsedirektoratet publiserte i 2018 en rapport om tidlig identifisering av risiko hos barn og unge (Møller, 2018). Risikofaktorer innebærer «*enhver egenskap eller eksponering som leder til økt sannsynlighet for en negativ utvikling i form av sykdom, skade eller mangelfull mestring*» (Møller, 2018, s.10). Risikofaktorer kan være av biologisk art, eksempelvis ved dårlig ernæring eller rusbruk under graviditet. Andre kan være miljørelaterte og har innvirkning på barnet etter fødsel, som eksempelvis fattigdom, foreldrenes (lave) utdanningsnivå, konflikter i familien eller andre negative erfaringer i form av omsorgssvikt, overgrep og vold (Frøyland et al., 2022; Møller, 2018). Arefjord (2021) belyser at slike forhold i barndommen kan medføre utvikling av personlighetsforstyrrelser, noe som kan påvirke psykososial fungering i voksen alder (s.149). Personlighetsforstyrrelser innebærer ifølge Arefjord (2021) identitetsvansker, svekket selvfølelse og vansker med følelsesregulering, noe som medfører nedsatt evne til å inngå og opprette nære og stabile relasjoner, samt nedsatt forståelse av egen påvirkning av sine omgivelser (s.147). Arefjord (2021) trekker også frem at personlighetsforstyrrelser ofte er «*forbundet med betydelige problemer med å fungere godt i jobb og rent sosialt*», og at forskning har dokumentert en sterk sammenheng mellom personlighetsforstyrrelser og ruslidelser (s.148). Møller (2018) nevner følgelig begrepet akkumulert risiko, som refererer til risiko som oppstår som følge av flere skadelige eller negative omstendigheter og hendelser i et barns liv. I den forbindelse nevnes begrepet kumulativ risiko, som peker på en antakelse om at en type risiko er medvirkende til at det oppstår andre og nye risikofaktorer over tid, altså en endogen prosess. Virkningen av kumulativ risiko er i tillegg dyptgående og eksponentiell og kan ha en tilbakevendende effekt over tid. Essensen er at slik «risikoopphopping» kan øke sannsynlighet for negative følger etter hvert som barnet vokser opp (Møller, 2018).

Beskyttelsesfaktorer «*innebærer enhver faktor som bidrar til å fremme en positiv utvikling for barn og unge*» (Møller, 2018, s.10), og er beslektet med begrepet resiliens. Resiliens, eller motstandsdyktighet, er å klare seg godt tross trusler, motgang eller annen risiko (Ellingsen & Kruke, 2015, s.217). Som med risikofaktorer kan beskyttelsesfaktorer, eller resiliensfaktorer, være individuelle, biologiske, relasjonelle eller miljømessige. Individuelle faktorer kan eksempelvis være intelligens, personlighet eller god evne til emosjonsregulering. Relasjonelle faktorer omfatter forhold til familie eller andre tilknytningspersoner og samholdet og støtten disse tilbyr (Ellingsen & Kruke, 2015, s.217).

Mesonivå

Forståelsen av utsatt ungdom på mesonivå belyser Frøyland (2020a) ved å vise til teorier som vektlegger relasjon, interaksjon og samspill til omgivelsene. Han viser til sosial nettverksteori og anerkjenningssteori og at det å være utsatt kan knyttes til nettopp svake eller avvikende sosiale nettverk og manglende sosial anerkjennelse. I forlengelsen av dette, belyses en forståelse av utsatt ungdom som ligger i «Social Role Valorization Theory» (SRV) utviklet av Wolf Wolfensberger. Målet med SRV er å skape sosiale roller for devaluerte befolkningsgrupper for å styrke deres selvbilde og personlige kompetanse (Aubry et al., 2013). Hovedpremisset er at menneskers velferd avhenger av disse sosiale rollene, det vil si at mennesker som har roller som verdsettes positivt av andre, som regel vil få tilgang til «livets goder», mens mennesker som fyller roller som nedvurderes av andre, kan bli dårlig behandlet på bakgrunn av det (Wolfensberger, 2000). Frøyland (2020a) påpeker at utsatthet kan forstås i tråd med det Wolfensberger (2000) belyser om sosiale roller, og trekker frem SRV som nært beslektet med teorier om «stigma» og «labeling» (s.31).

Makronivå

Forhold som kan medvirke til utsatthet hos ungdom på makronivå ligger hovedsakelig i strukturer i samfunnet. Norvoll (2019) peker på at mennesker som ikke følger ordningene i samfunnet og dermed bryter med samfunnets forventninger om hva som er norm, ofte defineres som sosiale avvikere. Frøyland (2020a) belyser at samfunnet legger viktige rammer for ungdommers tilgang til skole, arbeid, bosted og fritidsaktiviteter, og at begrensinger innenfor disse områdene kan medføre opplevelse av utsatthet. Han peker på svakheter ved skolesystemet, og trekker frem generelt frafall i videregående opplæring og manglende fleksibilitet rundt det å ta inn igjen elever som faller ut tidlig på skoleåret (Frøyland, 2020a, s.35). Zolkoski og Bullock (2012) og OECD-rapporten (2018) om utenforskap blant ungdom, viser til at unge av utenlandsk, spesielt afrikansk og latinamerikansk opprinnelse ofte er uforholdsmessig utsatte, og peker på belastede nabolag med redusert tilgang på sosial støtte, samfunnstjenester, arbeidsmuligheter og skolekvalitet som årsaker til dette (s.2296).

Endringer i arbeidsmarkedet er et samfunnsmessig aspekt som kan gjøre ungdommer utsatte. Hagaseth (2019) belyser at samfunnet med jevne mellomrom vil se svingninger i arbeidsmarkedet, og at perioder med lavkonjunktur vil forekomme oftere (s.37). Dette vil føre til at bedrifter ikke ansetter i samme grad og det blir vanskeligere å få og stå i jobb. Hagaseth (2019) gjengir fra Navs omverdensanalyse at det er forventet lavere arbeidsinnvandring i årene

fremover, men at andre former for innvandring kan øke. Frøyland (2020a) peker på økt arbeidsinnvandring som en faktor for større konkurranse om jobber generelt, og at dette har innvirkning på ungdommers muligheter for arbeid (s.36). Navs omverdensanalyse fra 2023 påpeker imidlertid at det vil bli mangel på arbeidskraft, men at dette gjelder innen helsevesenet og yrker som krever fagbrev (NAV, 2023). Både Nav (2023) og Hagaseth (2019) trekker frem at det kommer til å være en raskere omstillingstakt i arbeidslivet de neste årene, noe som vil gi utfordringer for de med lav kompetanse, eksempelvis ungdom uten fullført videregående opplæring. Det vil også bli stadig færre arbeidsplasser som ikke stiller krav til formell kompetanse og yrkesutdanning, og Hagaseth (2019) peker på at innvandring kan føre forsterket konkurranse om disse jobbene.

3.2 Arbeidsinkludering – med et blikk på ungdom

Termen arbeidsinkludering peker på det å stimulere til deltakelse, både i nærmiljø og i samfunn gjennom arbeid. «*Arbeid gir tilgang til sosiale relasjoner, identitet, personlig vekst, økonomisk trygghet og andre helsefremmende ressurser*» (Hagaseth, 2019, s.40). Bragstad (2018) viser til at en høy og stadig økende andel unge mottar helserelaterede støtteordninger og ytelser over tid, og at antallet varig uføretrygdete under 30 er fordoblet siden 2006 (s.69). Bond et al. (2016) skriver at når ungdom får konkurransedyktig arbeid og innledes i en retning av vanlige voksenroller, kan de unngå «the cycle of disability» og andre pasientroller som kan virke nedverdiggende og demoraliserende (s.300). Glemmestad og Kleppe (2019) peker på at å være i arbeid kan gi positive helseeffekter. De viser til en forskningsoppsummering på effekten av arbeid på fysisk og psykisk helse, at det kan se ut til at færre får, eller blir i mindre grad rammet av psykiske helseplager enn om de ikke hadde vært i arbeid (Kleppe & Glemmestad, 2019).

Arbeidsmarkedstiltak tilbys personer som behøver bistand fra Nav for å komme i arbeid. Hovedformålet med tiltakene er å styrke den enkeltes muligheter til å skaffe eller beholde arbeid, og de utgjør en sentral del av den aktive arbeidsmarkedspolitikken i Norge (Oslo Economics, 2024, s.22). Nav tilbyr en bred portefølje av arbeidsmarkedstiltak, hvor tiltakene med mest omfang, altså de med betydelig antall oppstartede tiltak og antall tiltaks måneder, er arbeidstrening, oppfølging, arbeidsforberedende trening, arbeidsmarkedsoplæring og midlertidig lønnstilskudd (Oslo Economics, 2024, s.7). Til enhver tid deltar mellom 70- og 80 000 personer i arbeidsmarkedstiltak, men noen grupper skal prioriteres etter føringer lagt i statsbudsjettet, og unge under 30 år er en slik gruppe (Oslo Economics, 2024, s.22). Unge er derfor betydelig representert med omtrent en tredjedel av alle som begynte på arbeidsmarkedstiltak (Oslo Economics, 2024, s.6). I perioden 2016-2020 var 29,5% av alle tiltaksdeltakere mellom 20 og 29 år. I samme periode var deltakere med grunnskole som høyeste avsluttede utdanning på hele 48% av totalt antall deltakere. Av de som hadde fullført videregående opplæring var det dobbelt så mange fra yrkesfaglig retning som fra studieforbereidende i tiltak (Oslo Economics, 2024, s.34-35). Frøyland (2020b) er tydelig på at fullføring av videregående opplæring er en viktig del av inkluderingen av utsatt ungdom på sikt.

I Norge er arbeidstrening det mest vanlige arbeidsmarkedstiltaket for unge (Hyggen, 2017; Oslo Economics, 2024, s.38). Arbeidstrening innebærer at den arbeidsledige i en periode blir plassert i en ordinær virksomhet for å forbedre kvalifikasjoner eller bedre sine muligheter i

arbeidsmarkedet (Hyggen, 2017). Forskning konkluderer likevel med at arbeidstrening har små eller negative effekter med hensyn til bekjempelse av arbeidsledighet blant unge (Hyggen, 2017, s.238). Imidlertid mener European Union of Supported Employment at bruk av arbeidstrening kan hjelpe til å «selge inn» den unge for en arbeidsgiver og dermed være en viktig suksessfaktor for å få ungdommen i jobb (EUSE, 2014, s.91; Frøyland, 2019a, s.177).

Frøyland (2017) trekker frem at sentrale kvaliteter i arbeidsinkludering av utsatt ungdom er knyttet til relasjonelle forhold, helhetlig oppfølging, god støtte og pådriv fra hjelper (s.22). I det ligger viktigheten av hjelpers evne til å bygge relasjon, tillit, tilpasse oppgaver og aktiviteter til den enkeltes interesser og ferdigheter og sette fremtidsmål, med andre ord drive yrkeskartlegging og karriereplanlegging (Frøyland, 2017, s.22). Dette er i tråd med Wehman (2012) som belyser at hjelperens oppgave er å bistå jobbsøkeren i å 1) identifisere ferdigheter og egenskaper og hvordan disse kan relateres til arbeid, og 2) spesifisere yrkesinteresser og preferanser (s.140). Hjelp til å finne passende jobber, etablere samarbeid med arbeidsgivere, tilstrekkelig opplæring og videre oppfølging og innlemming på arbeidsplassen fremheves (Frøyland, 2017, s.22). Frøyland (2017) trekker frem at oppfølgingen av ungdommene knyttes både til jobb og privatliv, men at det i størst grad dreier seg om å bygge selvtillit og fremtidstro hos ungdommen, og at jobbspesialisten må være forberedt på å være «motor» for prosessen.

3.3 Supported Employment

I litteraturen om SE fremkommer det flere varianter innen tilnærmingen, hvor disse vektlegger ulike metoder, prinsipper, vinklinger og målgrupper. I tillegg til den generelle forståelsen av tilnærmingen er de tre mest beskrevne variantene: Individual Placement and Support (IPS), European Union of Supported Employment (EUSE) sin femtrinnsprosess og Customized Employment.

SE dreier seg om rask utplassering i vanlig arbeid på en ordinær arbeidsplass med høy grad av tilrettelegging, opplæring og oppfølging («place-then-train»). Wehman (2012) beskriver at tilnærmingen som «*a true way to help those with disabilities who are unable to successfully gain or retain employment on their own to enter the labor force with dignity and inclusion with others in society*» (s.139). Bond et al. (2001) beskriver SE som en tilnærming med det til formål å hjelpe mennesker med ulike bistandsbehov å delta så mye som mulig i det ordinære arbeidsmarkedet, i jobber de foretrekker, med så mye profesjonell hjelp de trenger (s.313). OECD (2003) skriver at SE er: enhver form for personlig assistanse på arbeidsplassen som gis til arbeidsgiveren eller arbeidstakeren (s. 13).

EUSE (2013a) beskriver at SE i flere tiår har vært benyttet med gode resultater for å støtte og bistå personer med signifikante bistandsbehov å få og beholde lønnet arbeid og trekker frem blant annet ungdom som er ferdige i barnevernstiltak. Hoffmann et al. (2014) fastslår at deltakere i SE har større sannsynlighet for ansettelse i konkurransedyktig arbeid enn deltakere i mer tradisjonelle arbeidsmarkedstiltak. I forhold til utsatt ungdom konkluderer Burke-Miller et al. (2012) med at unge generelt hadde bedre «employment outcomes» enn eldre personer som mottok bistand gjennom SE (s.178). Burke-Miller et al. (2012) foreslår ovenfor SE-bistand til ungdom at fokuset bør være på oppfølging og støtte fremfor på innledende jobbplassing (s.177).

I SE-bistand skal egne jobbspesialister (også kalt job-coach), metodisk yte bistand, følge opp og sørge for at arbeidssøkere ikke bare blir plassert på arbeidsplassen («place»), men også får tilstrekkelig og hensiktsmessig tilrettelegging, trening og oppfølging der («train»). Jobbspesialistene har erfaring i å bruke ordinære arbeidsplasser som hjelpemiddel i inkluderingen av utsatte grupper, og å hjelpe disse å få og beholde en fast og vanlig jobb (Frøyland, 2019, s.71; Wehman, 2012, s.140). EUSE beskriver at en «job-coach» har som oppgave å strukturert støtte en person med omfattende bistandsbehov å utføre ordinært arbeid,

eksempelvis gjennom arbeidstrening, opplæring i sosiale ferdigheter, hjelp til å reise til og fra jobb og annen støtte som skulle være nødvendig for at ansettelsen og arbeidet skal gå i orden, både for jobbsøker og for arbeidsgiver.

Frøyland (2019) belyser at rask inkludering i arbeid er et hovedtrekk, og viser i tråd med Wehman (2012) til at SE dreier seg vel så mye om å beholde arbeidet, og *gjennom* arbeidet bli varig integrert og inkludert i samfunnet. «Place-then-train-modellen» utgjør et alternativ til det som både i norsk og internasjonal sammenheng har vært mer vanlig, nemlig forberedelse, trening og opplæring i mer eller mindre skjermede virksomheter, før de blir plasserte i ordinært arbeid – altså «train-then-place» (Spjelkavik, 2014, s.33-35). På norsk benyttes begrepet «yrkesretta attføring» og Spjelkavik (2014) belyser at denne formen for arbeidsmarkedstiltak er til for å ruste opp ferdighetene og kompetansen til arbeidssøkerne og dermed styrke den enkeltes konkurransevne, slik at de blir klare for å møte kravene og forventningene som medfølger arbeidsmarkedet.

3.3.1 SE og lovverket

«Arbeid med støtte» er en norsk forståelse av SE, og brukes i lovtekst og forskrifter. Det følger av forskrift om oppfølgingstiltak i Arbeids- og velferdsetatens egenregi § 1 at oppfølgingstiltakenes formål er å «*styrke deltakerens muligheter for å få eller beholde ordinært arbeid og skal bidra til en varig tilknytning til arbeidsmarkedet*» (Forskrift om oppfølgingstiltak i Arbeids- og velferdsetatens egenregi, 2023, §1). Videre definerer forskriftens § 1-2 «arbeid med støtte» som «*tilpasset oppfølging som følger metoden Supported Employment*». Forskriften har hjemmel i arbeidsmarkedsloven § 12, som sier at «*arbeidsmarkedstiltak skal utformes og organiseres i samsvar med lovens formål, de mål og retningslinjer som ligger til grunn for Stortingets bevilgninger, tildelingsbrev fra departementet og forskrifter*» (Arbeidsmarkedsloven, 2004, §12). Arbeidsmarkedsloven har til formål «*å bidra til å oppnå et inkluderende arbeidsliv gjennom et velfungerende arbeidsmarked med høy yrkesdeltakelse og lav arbeidsledighet*» (Arbeidsmarkedsloven, 2004, §1).

3.3.2 Historie

SE slik det fungerer i dag har sine røtter hovedsakelig fra USA og Canada på 1970- og 1980-tallet. Frøyland (2020a) gjengir fra Barbour (1999) at en viktig kilde til SE var utviklingen av «systematisk instruksjon» basert på atferdsanalyser rettet mot mennesker med utviklingshemming. Det påpekes fra Drake et al. (2012), EUSE (2013b) og Wehman (2012) at

SEs opprinnelige formål var å hjelpe mennesker med psykiske funksjonsnedsettelse å skaffe arbeid gjennom ulike tiltak, men at det senere har vist seg å være en velegnet metodikk for å også hjelpe andre målgrupper som tradisjonelt har hatt utfordringer knyttet til arbeidslivet.

På 1980-tallet oppstod ulike gruppetilbud hvor individer med bistandsbehov fikk muligheten til å jobbe i små grupper, eksempelvis i mobile arbeidslag under tilsyn av tjenesteytere. Videre inn på 1990-tallet ble det gjort fremskritt på feltet, og en mer individrettet tilnærming ble synliggjort, ofte referert til på engelsk som «the individual approach to supported employment» (Wehman, 2012, s.139). I 1992, ble European Union of Supported Employment stiftet. EUSE rettet også fokuset mot en mer individorientert tilnærming, bort fra gruppemodellene som frem til da hadde vært den vanligste formen for å sysselsette mennesker med bistandsbehov (Wehman, 2012). Denne individorienterte tilnærmingen skal belyses ytterligere i neste delkapittel.

Frem til i dag har SE blitt preget av andre prinsipper om inkludering og brukermedvirkning, og av en idé om at mennesker med bistandsbehov skal ha større eierskap i egne ønsker og preferanser for jobb (EUSE, 2013b). I tillegg har det foregått en markant metodeutvikling, med økt bruk av ulike interessekartleggingsverktøy, tilretteleggingsmetodikk, samtalemetodikk og annen veiledningsmetodikk, som synes å bidra positivt for arbeidsinkluderingen (Spjelkavik, 2014, s.45). EUSE (2013b) er imidlertid klare på at mye arbeid fremdeles gjenstår rundt SE som tilnærming til arbeidsinkludering.

3.3.3 Individual Placement and Support

IPS (på norsk «Individuell jobbstøtte») er en standardisert variant av SE som retter seg hovedsakelig til mennesker med moderate til omfattende psykiske helseplager og funksjonsnedsettelse, for å hjelpe disse å finne, få og stå i arbeid (Drake et al., 2012; Frøyland, 2019b). IPS er en etablert evidensbasert praksis (Bond et al., 2016), og er den varianten av SE med best forskningsgrunnlag.

IPS bygger på åtte nøkkelprinsipper (Drake et al., 2012):

1. Støtte til direkte ansettelse i konkurransedyktig ordinært arbeid.
2. Deltakelse skjer basert på den enkeltes ønske.
3. Individuell jobbstøtte foregår som en integrert del av rehabiliteringen og behandlingen en deltaker mottar, siden arbeid og behandling ses på som parallelle prosesser.
4. Individualiserte jobbsøk basert på deltakerens ønsker, preferanser, styrker, ferdigheter og eventuelle erfaringer.

5. Deltakerne får råd og veiledning knyttet til økonomiske støtteordninger, rettigheter og eventuelle krav.
6. Hurtig jobbsøk for å bistå deltakere å skaffe jobb direkte, fremfor å tilby langvarig vurdering, oppfølging og rådgivning før ansettelse.
7. Jobbutvikling, altså å bygge relasjoner til og nettverk med potensielle arbeidsgivere. Jobbveiledere bistår, støtter og sørger for kontinuerlig og systematisk gjennomføring.
8. Oppfølging er individuelt tilpasset og kan vare så lenge deltakeren ønsker og trenger jobbstøtte.

Prinsippene for IPS har blitt omarbeidet og lagt grunnlaget for en «fidelity scale» på 25 punkter, som fungerer som en kvalitetssikring på om og i hvilken grad et IPS-tiltak er i tråd med prinsippene (Drake et al., 2012, s.137-153; Frøyland, 2019a). Kvalitetsskalaen tar blant annet for seg hvordan jobbsituasjonen til jobbspesialistene skal være, herunder hvor mange deltakere hver jobbspesialist kan ha og hva de skal tilby. Skalaen gir også føringer for hvordan tiltakene og tjenestene skal organiseres og hva de skal inneholde.

IPS sin klare styrke er den solide forskningsforankringen og de gode resultatene som er knyttet til modellen (Bond, 2004; Drake et al., 2012; Frøyland, 2019b; Lucca et al., 2004). Lucca et al. (2004) peker på i tråd med både Drake et al. (2012) og Bond et al. (2001) at IPS er den tilnærmingen til SE som etter en rekke randomiserte kontrollerte studier viser best resultater i forhold til formidling i jobb. Frøyland (2019a) peker på at den manualbaserte utformingen med presise målepunkter på en rekke områder, jamfør kvalitetsskalaen nevnt i forrige avsnitt, gjør oppfølging lettere samtidig som det sikrer god målbarhet.

IPS har vist seg å være svært effektiv i å hjelpe unge med betydelige psykiske lidelser i arbeid (Bond et al., 2016, s.300). Bond et al. (2016) viser i sin studie til en omfattende gjennomgang av randomiserte kontrollerte studier som sammenlignet IPS med andre arbeidsinkluderingsstilnæringer internasjonalt, hvor alle av de 15 publiserte studiene rapporterte om signifikante forskjeller til fordel for IPS på en rekke sysselsettingsindikatorer (s.301). Videre viser Bond et al. (2016) at rundt to tredjedeler av IPS-deltakerne oppnådde konkurransedyktig sysselsetting, mer enn dobbelt så høy sysselsettingsgrad som de som deltok i andre yrkesrettede programmer, og tjente tre ganger så mye som kontrollgruppen. Etter å ha kommet i arbeid, jobbet IPS-deltakerne vanligvis 50 prosent, med en gjennomsnittlig arbeidstid på over ti måneder i den første jobben (Bond et al., 2016).

3.3.4 Femtrinnsprosessen

EUSE sin femtrinnsprosess er identifisert og anerkjent som en europeisk modell for god praksis av SE og ble ferdigstilt i 2010 (Frøyland & Spjelkavik, 2014c). Modellen vektlegger i større grad enn IPS selve bistandsprosessen (Frøyland, 2019b, s.77).

Inkluderingsprosessens fem faser indikerer ikke et statisk utviklingsforløp, men belyser snarere at inkluderingsinitiativ som bygger på SE ofte preges av disse fem fasene. De fem fasene innebærer innledende kontakt og samarbeidsavtale, yrkeskartlegging og karriereplanlegging, finne en passende jobb, samarbeid med arbeidsgiver og opplæring og trening på og/eller utenom arbeidsplassen (Frøyland & Spjelkavik, 2014b, s.25-26). Frøyland (2020a) påpeker i tråd med EUSE og Frøyland & Spjelkavik (2014b) at femtrinnsprosessen har hatt en noe bredere brukergruppe enn nevnte IPS og omfatter i tillegg til mennesker med psykiske lidelser også mennesker med andre funksjonsnedsettelse og bistandsbehov, og er diagnoseuavhengig. EUSE har selv foreslått at dersom SE-bistand gjennom femtrinnsprosessen skal rettes mot utsatt ungdom, er det viktig at den er både fleksibel og tidsuavhengig grunnet målgruppens manglende eller lite stabile motivasjon (EUSE, 2014, s.56; Frøyland, 2019a, s.177).

3.3.5 Customized Employment

Customized Employment (CE) «*har som mål at en arbeidssøker med store og sammensatte bistandsbehov får en jobb tilpasset sine forutsetninger, kompetanse og evner*» (Spjelkavik & Thingbø-Støldal, 2014, s.53). Bistand og tjenester mot sysselsetting skal være spesielt tilpasset og individuelt utformet den enkelte jobbsøkers behov (Frøyland, 2020a; Frøyland & Spjelkavik, 2014c). Et sentralt begrep i CE er «*jobbsnekring*», altså å skape en spesialtilpasset jobb i tråd med jobbsøkers ferdigheter og behov (Frøyland, 2019b, s.79).

Et annet aspekt ved CE er at individet i utgangspunktet ønsker jobb. Et hovedelement er strategien «*discovery*», altså at fokuset ligger på å «*oppdage*» ressurser, ferdigheter, erfaringer og interesser hver enkelt deltaker har (Frøyland, 2020a). I kartleggingen av dette vil deltakerens nettverk kunne spille en viktig rolle.

Frøyland (2020a) påpeker videre at CE, slik som både IPS og femtrinnsprosessen, vektlegger bistand på arbeidsplassen i tråd med behovene som aktualiserer seg der.

4.0 SUPPORTED EMPLOYMENT OG ARBEIDSINKLUDERING AV UTSATT UNGDOM

Dette kapittelet vil drøfte Supported Employments bidrag til arbeidsinkludering av utsatt ungdom og om tilnærmingen kan bidra til redusert marginalisering av denne vanskeligstilte gruppen. Først vil jeg drøfte noen holdepunkter vedrørende målgruppen og tiltaket.

Utsatt ungdom – et komplekst problem

I Norge faller en relativt stor andel unge fra under utdanning, spesielt videregående opplæring. Arbeidsmarkedstilknytningen svekkes og andelen «Not in Education, Employment or Training (NEET)» øker. Lønnsnivået til de som faktisk kommer i jobb blir lavt. Tallene fra Oslo Economics (2024) sier at rundt 30 prosent av deltakere i arbeidsmarkedstiltak er under 30 år, og at nesten halvparten av deltakerne har grunnskole som høyeste fullførte utdanning. Det er dermed naturlig å anta en sterk sammenheng mellom disse tallene, altså at de samme personene inngår i begge statistikkene.

Marginalisering av unge er et omfattende og sammensatt problem uten helt konkrete løsninger, noe som gjør at det ofte beskrives som et «wicked-problem». Først ser vi kompleksiteten rundt det å være utsatt som ung og de faktorene som spiller inn på både individ-, gruppe- og samfunnsnivå. Alle unge er i løpet av livet i en posisjon eller situasjon hvor de kan oppleve utsatthet. Det kan være i forhold til venner, familie, skolegang, arbeid eller andre endringer og overganger som tilhører tiden som ungdom. Dersom man i tillegg har ytterligere utfordringer knyttet til eksempelvis atferd, rus, kriminalitet, psykisk helse eller har hatt en barndom farget av slike elementer, vil dette ha stor innvirkning på den unges fungering ovenfor disse forholdene. Ungdom kan bli sidestilt i og av samfunnet og risikerer varig utenforskap, hvor ringvirkningene på sikt kan være fatale. Dersom de unge aldri finner sin plass i det som ses på norm i et samfunn, kan det føre til at de søker tilhørighet og deltakelse andre steder. Involvement i kriminelle og rusrelaterte miljøer vil skape større vansker for ungdommen og kan gjøre veien mot rollen som deltakende og integrert samfunnsborger både bratt og lang.

Arbeidsinkludering for sosial inkludering og redusert marginalisering

Hagaseth (2019) påpeker at å forebygge og redusere negative ytre påvirkninger tidlig i livet vil ha positiv innvirkning på levekår og forebygge helseproblemer senere i livet, og trekker frem at å sørge for at flest mulig gjennomfører videregående opplæring vil kunne bidra til dette. Dette er direkte overførbart og relatert til arbeidsinkludering. Poenget er å stimulere marginalisert ungdom til deltakelse gjennom arbeid, og dermed sørge for tilhørighet, fellesskap og redusert marginalisering. For ungdommen selv vil aktiv deltakelse i samfunnet gjennom arbeid kunne føre til styrket selvfølelse og økt følelse av selvstendighet. Ideelt vil opplevd sosial inkludering og bedret livskvalitet legge til rette for fullføring av videregående opplæring eller utdanning, som igjen vil styrke ungdommens posisjon i forhold til arbeidslivet. Bedret livssituasjon for ungdommen vil også kunne påvirke strukturene rundt dem, eksempelvis familien, i positiv forstand.

Det vil også være av velferdsstatens interesse å inkludere utsatt ungdom i arbeid, særlig i en tid med et økende antall eldre i samfunnet. For å kunne beholde en bærekraftig velferdsstat er det hensiktsmessig å mobilisere en størst mulig del av den potensielle arbeidskraften for å bidra til verdiskapingen (Hagaseth, 2019, s.30). Dette er blant annet synliggjort gjennom økt ungdomsinnsats fra Nav, spesifikt i form av ungdomsgarantien fra 2023. Ungdomsgarantiens formål er rask hjelp og å sikre god og tett oppfølging så lenge det er nødvendig av unge mellom 16 og 30 år som trenger hjelp til å fullføre utdanning og komme i arbeid (NAV, 2024). Den skal forhindre at ungdom blir gående passive. Nav peker i likhet med Bragstad (2018) på at antallet unge som står utenfor arbeid og utdanning har økt de siste årene. Ungdomsgarantien er ifølge Nav (2024) et av svarene på «*en dypere samfunnsutfordring som det haster å gjøre noe med*». Det er i tråd med arbeidslinja, det politiske velferdsprinsippet som binder norsk arbeidsmarkedspolitikk og velferdspolitik sammen gjennom mål om høy sysselsetting kombinert med et omfattende sosialt sikkerhetsnett (Hagaseth, 2019, s.30). Et annet samfunnsperspektiv vil være det at arbeidsinkludering kan føre til at færre unge havner i miljøer med nedrivende påvirkning. Arbeidsinkludering av utsatt ungdom har dermed både betydning for individ og samfunn.

Kan Supported Employment bidra?

Litteraturen og forskningen om SE synes nesten utelukkende å være positiv når det kommer til arbeidsinkludering av sårbare grupper med nedsatt arbeidsevne. Burke-Miller et al. (2012) fastslår blant annet at unge har bedre resultater enn eldre personer som mottar SE-bistand.

SE tar utgangspunkt i en rekke prinsipper og hensyn, hvor flere av disse vil være direkte overførbare til arbeid med utsatt ungdom. De fremhevede versjonene av SE: IPS, femtrinnsprosessen og CE kan se ut til å ha mer til felles enn hva som skiller dem. Likevel har versjonene hver for seg aspekter som kan være viktige når det er snakk om SE-bistand til utsatt ungdom.

Det mest sentrale og det som i størst grad taler for SE som en gunstig metodikk for inkludering av utsatt ungdom, er aspektet Drake et al. (2012), Bond et al. (2001, 2016), Bond (2004), Frøyland (2019b, 2019a, 2020a) og Wehman (2012) har fremhevet om rask utplassering i ordinært lønnet arbeid tilpasset den enkeltes ønske og behov. Hurtig sysselsetting vil føre til tidlig sosial inkludering, og dermed vil integrering og utvikling på arbeidsplassen komme i gang tidligere. Dette skal i andre rekke føre til varig integrering i samfunnet og sosial verdsetting av den enkelte ungdom. Ordinært lønnet arbeid synes også å være å foretrekke fremfor arbeidstrening eller arbeidspraksis, som tradisjonelt har vært det vanligste inkluderingstiltaket for ungdom, og ifølge Hyggen (2017) ser arbeidstrening ut til å kunne gi ungdom lavere sannsynlighet for å kunne komme inn eller tilbake til arbeidsmarkedet. Dette kommer av at arbeidsgivere som ser ordinære søkere med bakgrunn fra arbeidstrening, viser tendens til å velge disse bort til fordel for andre søkere.

Aspektet med tilpassing fremheves blant annet av Frøyland (2017) og Drake et al. (2012), og synes sentralt for ungdom med spesielle og særegne behov da de eksempelvis kan få tilpassede arbeidsoppgaver, tilpasset arbeidstid og -form og arbeidssted. Arbeidet blir tilpasset ungdommens ønsker, ferdigheter, interesser og evner, som kan medføre at de får en jobb de trives i som gir rom for personlig utvikling. Tilpassing krever imidlertid stor innsats fra de som skal yte bistand, spesielt fra jobbspesialisten og arbeidsgiver. Hagaseth (2019) påpeker at komplekse utfordringer ofte krever komplekse, sammensatte og tverrfaglige løsninger med flere involverte aktører (s.47). Samtidig som det tilpasses og tilrettelegges ovenfor ungdommen er det nødvendig at det stilles krav, slik at vanlig ansettelse på ordinære vilkår kan realiseres i fremtiden. Individuell oppfølging og veiledning blir derfor essensielt.

Vektleggingen av individuell oppfølging og støtte, taler også for SE for utsatt ungdom. Hovedsakelig er det ungdommens jobbspesialist, enten gjennom Nav eller tiltaksarrangør, som har ansvaret for oppfølging og støtte. Veiledning kan også sørges for av arbeidsgiver eller ekstern oppfølgingsperson på arbeidsplassen. I denne forbindelse har ungdom i tiltak selv fremhevet jobbspesialistens evne til å etablere «normale» relasjoner med positiv orientering, hvor de tar en «omsorgsrolle» (Frøyland, 2017). Dette kan ses på som avgjørende for ungdommens motivasjon til å både delta og gjennomføre SE-tiltak. Oppfølging gjennom SE er også tidsuavhengig og langsiktig, noe som kan være helt essensielt i arbeid med ungdom, som tradisjonelt har vist seg å være en gruppe som krever mye tålmodighet og støtte, grunnet liten grad av motivasjon og «drive» (EUSE, 2014, s.56; Frøyland, 2020a, s.19). Tett og grundig oppfølging som søker å bygge selvtillit og framtidstro både på og utenfor jobb (Frøyland, 2017), synes derfor å være en grunnpilar for SE som metodikk for å redusere marginalisering av ungdom som faller utenfor. Sentralt i oppfølgingen er også opplæring og veiledning, på og utenfor arbeidsstedet.

Opplæring og veiledning i arbeidsmarkedet er sentral SE-bistand som vil være viktig for ungdom med lite eller ingen kunnskap, kompetanse eller erfaring fra arbeidslivet. Bistanden inkluderer støtte til utvikling av ferdigheter innen jobbsøking, utforming av CV, jobbintervju, digitale eller tekniske hjelpemidler og generell opptreden på arbeidsmarkedet. Ungdom kan også få hjelp og veiledning knyttet til ulike jobber og bedrifter i tråd med sine interesser og ønsker. Det kan også dreie seg om bistand til søk på utdanning eller annen skolegang. Dette er hensiktsmessig for utsatt ungdom som kanskje aldri har benyttet hverken BankID eller jobbsøkerportaler, og som ikke vet hva de ønsker å jobbe med. Mange unge trenger store mengder tålmodighet og omfattende bistand til konkrete oppgaver som flere ville sett på som uproblematiske eller tatt for gitt at «alle» kan. Noen vet eksempelvis ikke hva en CV er, og noen har aldri logget inn i Samordna Opptak. Her henter studenten kunnskap og eksempler fra praksisperioden. Økonomisk opplæring og veiledning inngår også i SE-bistand (Drake et al., 2012) og vil være viktig for ungdom med lite eller ingen økonomisk kunnskap. Selvstendighet er sentralt i arbeidsinkludering og SE, og som selvstendig voksen behøves kunnskap om personlig økonomi, betaling av regninger og å sørge for egne forsikringer, for å nevne noe. I tillegg vil kulturelle forhold, altså innvandrere- eller flyktningbakgrunn kunne indikere behov for opplæring eller veiledning på språk, dataferdigheter, skole- og utdanningsmuligheter eller arbeidsmarkedet generelt.

Med utgangspunkt i de drøftede holdepunktene synes IPS som den mest treffende varianten av SE for utsatt ungdom. Dette kommer av dens betydelige forskningsgrunnlag og metodiske tilnærming, noe som både sikrer at den virker og er effektiv. I tillegg står IPS for alle de sentrale prinsippene i SE. Frøyland (2019b) peker på at IPS i større grad enn femtrinnsprosessen og CE tvinger jobbspesialistene til å gjøre de oppgavene som ser ut til å være viktige, altså rask utplassering i ordinær virksomhet, individuell oppfølging og tilpassing. Tilnærmingens «fidelity scale» bidrar til dette, og sørger for god praksis med flere målbare kvalitetssikringer for arbeidet. IPS muliggjør dermed strukturert bistand til ungdommen effektiv måte.

Flere unge enn før får psykiske lidelser, blant annet fordi flere får diagnose i dag enn for 20 år siden. Det er også naturlig å knytte årsaken til de samme presenterte forholdene om utsatt ungdom i kapittel 3.1. IPS rettes tradisjonelt spesielt mot personer med psykiske lidelser, noe som styrker IPS som tilnærming for utsatt ungdom.

Tilpassing ble trukket frem som et viktig aspekt ved SE for utsatt ungdom. Det er derfor mye som taler for CE som en gunstig versjon av SE, da den vektlegger stor grad av individuell spesialtilpassing, og vil i mange tilfeller sørge for det som i litteraturen omtales som «jobsnekring». Her blir en jobb utformet spesielt med tanke på ungdommens behov, noe som ville gitt gode muligheter for gode resultater. Det som dermed taler mot CE er at den er lite praktisert som selvstendig tilnærming i Norge (Frøyland, 2020a, s.63).

Femtrinnsprosessen har den styrken at den er diagnoseuavhengig og dermed vil kunne passe de aller fleste målgrupper, også utsatt ungdom. Den vektlegger prosess i større grad enn eksempelvis IPS, men tar i bunn og grunn for seg de samme prinsippene, og er dermed også å anse som en gunstig versjon av SE for utsatt ungdom. Frøyland (2020a) viser faktisk til at femtrinnsprosessen kan synes å gi bedre resultater og være mer kostnadseffektiv enn andre lignende bistandsalternativ (s.68-69). Femtrinnsprosessen og IPS er de tilnærmingene innen SE med størst oppslutning i Norge, noe som betyr bred kunnskap og kompetanse om denne måten å jobbe på. Det vil være avgjørende når SE-prinsipper skal implementeres i arbeid med utsatt ungdom.

Det som imidlertid taler imot SE totalt sett er at mange som får arbeid ser ut til å falle ut av arbeidet igjen like fort. Mye av arbeidet som oppnås gjennom SE karakteriseres av ufaglærte arbeidsoppgaver og dårlige lønnsforhold (Spjelkavik, 2014, s.45). Utfrysing og dårlig integrering av kolleger er også forhold som vil kunne forekomme dersom man inngår på en

arbeidsplass med en rolle som deltaker i SE-tiltak. I tråd med SRV vil dette kunne ha innvirkning på ungdommens egne og andres forventninger til dem, samt verdsettingen av dem selv og av andre. Derav vil en usikker utplassert ungdom kunne utvikle et enda dårligere selvbilde og kanskje miste troen på bistanden som helhet. Dette kan være resultatet av en annen svakhet med SE fremstilt av Spjelkavik (2014), at tilbudene ikke følger «oppskriften» for god SE-praksis og at man pynter på resultatformidlingen grunnet lite pålitelige resultatregistre. Følger jobbspesialisten eksempelvis ikke ungdommens ønsker og interesser om å jobbe innen restaurant og mat, men heller «bistår» mot bygg og anlegg, kan det oppstå «mismatch». Dette gir dårlige forhold for motivasjon og utvikling. Det er derfor vesentlig at hjelpere og jobbspesialister utøver bistanden i tråd med prinsippene for SE og streber etter å se fremgang, og ideelt jobbfastholdelse over tid hos sine deltakere.

5.0 OPPSUMMERING

I et langsiktig perspektiv er det urovekkende at en betydelig andel ungdom faller tidlig ut av arbeidslivet, eller aldri får ordentlig fotfeste på arbeidsmarkedet. Ungdom som karakteriseres som NEET-ere vil, dersom de faller ut tidlig i livet, stå i fare for å havne i varig utenforskap og risikerer ytterligere marginalisering. Ungdom som også har problemer tilknyttet oppvekst, rus, psykisk helse, kriminalitet, adferd og har utenlandsk bakgrunn vil være spesielt utsatte. Følgelig risikerer ungdom å bli ekskludert og sosialt tilsidesatt som følge av å være arbeidsløse, og får potensielt en lang og kronglete veg mot deltakelse og tilhørighet på vilkår som er sosialt aksepterte av storsamfunnet. Tidlig innsats er derfor viktig for å hindre og forebygge slikt utenforskap.

Arbeid i ordinær virksomhet med vanlig lønn, er en viktig arena for sosial inkludering og integrering i samfunnet, så vel som tilhørighet, selvstendighet og velvære med egen livssituasjon. Arbeid kan ideelt bidra til redusert marginalisering av grupper og individer som har havnet utenfor. Arbeidsinkludering av utsatte individer eller grupper med nedsatt arbeidsevne er derfor et av sosialt arbeids kjerneområder, og utsatt ungdom er en prioritert målgruppe. I generell arbeidsinkludering av andre individer og grupper er det et omfattende forskningsgrunnlag som støtter opp om arbeidsinkluderingsstilnærningen Supported Employment som en gunstig metodikk. Men, «*hvordan kan Supported Employment bidra til arbeidsinkludering av utsatt ungdom?*».

Basert på presentert teori og litteratur synes Supported Employment å ha flere sider som gjør det til en gunstig metodikk for arbeidsinkludering av utsatt ungdom, kan utvilsomt bidra på en hensiktsmessig måte. SE tar sikte på hurtig utplassering i en ordinær virksomhet og retter søkelyset mot «place-then-train», altså å først skaffe og begynne i ordentlig jobb, og så få trening, støtte, bistand, opplæring og oppfølging der over tid. Uten å være en tilnærming spesielt utviklet med tanke på utsatt ungdom, har SE en rekke aspekter som synes å være overførbare til arbeid med denne målgruppen. SE ser ut til å være fordelaktig ovenfor andre arbeidsmarkedstiltak for ungdom, men krever målrettet og strukturert bistand og støtte fra de som skal yte hjelp.

Studenten anser på bakgrunn av presentert materiale problemstillingen som besvart.

REFERANSER

Arbeidsmarkedsloven. (2004). *Lov om arbeidsmarkedstjenester* (LOV-2004-12-10-76).

Lovdata. <https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/2004-12-10-76>

Arefjord, N. (2021). Personlighetsforstyrrelser og ruslidelser. I K. Lossius (Red.), *Håndbok i rusbehandling* (3. utgave, s. 147–171). Gyldendal Norsk Forlag.

Aubert, V. (1985). *Det skjulte samfunn*. Universitetsforlaget.

Aubry, T., Flynn, R. J., Virley, B., & Neri, J. (2013). Social Role Valorization in community mental health housing: Does it contribute to the community integration and life satisfaction of people with psychiatric disabilities? *Journal of Community Psychology*, *41*(2), 218–235. <https://doi.org/10.1002/jcop.21524>

Berg, B., Ellingsen, I. T., Levin, I., & Kleppe, L. C. (2015). Hva er sosialt arbeid? I I. T.

Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt Arbeid: En Grunnbok* (s. 19–35). Universitetsforlaget.

Bond, G. R. (2004). Supported employment. Evidence for an evidence-based practice.

Psychiatric Rehabilitation Journal, *27*(4), 345–359.

<https://doi.org/10.2975/27.2004.345.359>

Bond, G. R., Becker, D. R., Drake, R. E., Rapp, C. A., Meisler, N., Lehman, A. F., Bell, M.

D., & Byler, C. R. (2001). Implementing supported employment as an evidence based practice. *Psychiatric Services*, *52*(3), 313–322.

<https://doi.org/10.1176/appi.ps.52.3.313>

Bond, G. R., Drake, R. E., & Campbell, K. (2016). Effectiveness of individual placement and support supported employment for young adults. *Early Intervention in Psychiatry*, *10*(4),

300–307. <https://doi.org/10.1111/eip.12175>

Bragstad, T. (2018). Vekst i uføretrygding blant unge. *Arbeid og velferd*, *18*(2), 69–84.

- Brodtkorb, E., & Rugkåsa, M. (2015). Utfordringer for sosialt arbeid i dag. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt Arbeid: En Grunnbok* (s. 299–313). Universitetsforlaget.
- Burke-Miller, J., Razzano, L. A., Grey, D. D., Byler, C. R., & Cook, J. A. (2012). Supported employment outcomes for transition age youth and young adults. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 35(3), 171–179. <https://doi.org/10.2975/35.3.2012.171.179>
- Bø, I. (2000). *Barnet og de andre. Nettverk som pedagogisk og sosial ressurs*. (3. utgave). Universitetsforlaget.
- Dalland, O. (2017). *Metode og oppgaveskriving* (6. utgave). Gyldendal Norsk Forlag.
- Drake, R. E., Bond, G. R., & Becker, D. R. (2012). *Individual Placement and Support: An Evidence-Based Approach to Supported Employment*. Oxford University Press.
- Ellingsen, I. T., & Kruke, B. I. (2015). Risikohåndtering i sosialt arbeid. I I. T. Ellingsen, I. Levin, B. Berg, & L. C. Kleppe (Red.), *Sosialt Arbeid: En Grunnbok* (s. 210–226). Universitetsforlaget.
- EUSE. (2013a). *Defining Supported Employment*. European Union of Supported Employment. <https://euse.org/about-se/defining-supported-employment/>
- EUSE. (2013b). *SE History*. European Union of Supported Employment. <https://euse.org/about-se/se-history/>
- EUSE. (2014). *European union of supported employment toolkit for diversity*. European Union of Supported Employment. https://www.vates.fi/media/tyollistamisen_ammattilaiset/raportit_julkaisut_tutkimukset/euse-se-toolkt-2014.pdf
- Federl, M. (2019, januar 22). *Rapport*. NDLA.no. <https://ndla.no/nb/subject:1:51a7271b-a9d5-4205-bade-1c125a8650b5/topic:2:a4bf97c3-9daf-4587-bc9f-822855432151/topic:1:ffac3f03-e3d0-4ac2-ace3-a83ad8cdbfc1/resource:1:124051>

FNs verdenserklæring om menneskerettigheter. (u.å.). FN-sambandet. Hentet 11. april 2024.

<https://fn.no/avtaler/menneskerettigheter/fns-verdenserklæring-om-menneskerettigheter>

Forskrift om oppfølgingstiltak i Arbeids- og velferdsetatens egenregi. (2023). *Forskrift om oppfølgingstiltak i Arbeids- og velferdsetatens egenregi* (FOR-2023-06-20-1073).

Lovdata. <https://lovdata.no/pro/#document/SF/forskrift/2023-06-20-1073>

Frøyland, K. (2017). Sentrale kvalitetar i arbeidsinkludering av sårbar ungdom, slik som ungdom sjølv og arbeidsgivarar opplever det. *Tidsskrift for ungdomsforskning*, 17(2), 3–26.

Frøyland, K. (2019a). Arbeidsinkludering av utsatt ungdom. I H. Glemmestad & L. C. Kleppe (Red.), *Arbeidsinkludering i sosialt arbeid* (s. 172–190). Fagbokforlaget.

Frøyland, K. (2019b). Arbeidsinkluderingskompetanse basert på Supported Employment. I H. Glemmestad & L. C. Kleppe (Red.), *Arbeidsinkludering i sosialt arbeid* (s. 71–87). Fagbokforlaget.

Frøyland, K. (2020a). *Arbeidsinkludering av utsett ungdom: I lys av Supported Employment og kapabilitetstilnærminga*. Fagbokforlaget.

Frøyland, K. (2020b). Arbeidsinkludering av utsett ungdom: Kva slags utfordring er det? *Tidsskrift for velferdsforskning*, 23(3), 187–200. <https://doi.org/10.18261/issn.0809-2052-2020-03-03>

Frøyland, K., Alecu, A. I., Ballo, J. G., Leseth, A., & Sadeghi, T. (2022). *Inkludering av unge i skole, arbeid og samfunn—En sammenstilling av kunnskap fra nordisk forskning* (AFI-rapport 2022:02). Arbeidsforskningsinstituttet. https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/11250/2984178/r_2022_Inkludering%20av%20unge%20i%20skole%20arbeid%20og%20samfunn%20-

%20en%20sammenstilling%20av%20kunnskap%20fra%20nordisk%20forskning.pdf?
sequence=1&isAllowed=y

Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (2014a). Inkludering av utsatt ungdom i arbeid eller skole. I K.

Frøyland & Ø. Spjelkavik (Red.), *Inkluderingskompetanse: Ordinært arbeid som mål og middel* (s. 262–289). Gyldendal Norsk Forlag.

Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (Red.). (2014b). *Inkluderingskompetanse: Ordinært arbeid som mål og middel*. Gyldendal Norsk Forlag.

Frøyland, K., & Spjelkavik, Ø. (2014c). Inkluderingskompetanse—Et integrert perspektiv. I K. Frøyland & Ø. Spjelkavik (Red.), *Inkluderingskompetanse: Ordinært arbeid som mål og middel* (s. 18–32). Gyldendal Norsk Forlag.

Furlong, A. (2016). The changing landscape of youth and young adulthood. I A. Furlong (Red.), *Handbook of Youth and Young Adulthood* (2. utgave, s. 1–19). Routledge.
<https://eprints.gla.ac.uk/118069/7/118069.pdf>

Fyrland, L. (2016). *Sosialt nettverk: Teori og praksis* (3. utgave). Universitetsforlaget.

Glemmestad, H., & Kleppe, L. C. (Red.). (2019). *Arbeidsinkludering i sosialt arbeid*. Fagbokforlaget.

Grunnloven. (1814). *Kongeriket Norges Grunnlov* (LOV-1814-05-17). Lovdata.
<https://lovdata.no/pro/#document/NL/lov/1814-05-17>

Hagaseth, I. T. (2019). Arbeid og utenforskap. I H. Glemmestad & L. C. Kleppe (Red.), *Arbeidsinkludering i sosialt arbeid* (s. 27–52). Fagbokforlaget.

Halvorsen, B., Hansen, O. J., & Tägtström, J. (2012). *Unge på kanten: Om inkludering av utsatte ungdommer* (Nord 2012:005). <https://norden.diva-portal.org/smash/get/diva2:702866/FULLTEXT01.pdf>

Hoffmann, H., Jäckel, D., Glauser, S., Mueser, K. T., & Kupper, Z. (2014). Long-Term Effectiveness of Supported Employment: 5-Year Follow-Up of a Randomized

- Controlled Trial. *American Journal of Psychiatry*, 171(11), 1183–1190.
<https://doi.org/10.1176/appi.ajp.2014.13070857>
- Hyggen, C. (2017). Etterlater arbeidstrening arr hos unge ledige? Et vignett-eksperiment av arbeidsgiveres beslutninger ved ansettelse av unge i Norge. *Søkelys på arbeidslivet*, 34(4), 236–251. <https://doi.org/10.18261/issn.1504-7989-2017-04-01>
- IFSW. (2014). *Global Definition of Social Work*. International Federation of Social Workers.
<https://www.ifsw.org/what-is-social-work/global-definition-of-social-work/>
- Kleppe, L. C., & Glemmestad, H. (2019). Arbeidsinkludering i sosialt arbeid. I H. Glemmestad & L. C. Kleppe (Red.), *Arbeidsinkludering i sosialt arbeid* (s. 15–26). Fagbokforlaget.
- Lucca, A. M., Henry, A. D., Banks, S., Simon, L., & Page, S. (2004). Evolution Of An Individual Placement And Support Model (IPS) Program. *Psychiatric Rehabilitation Journal*, 27(3), 251–257.
- Møller, G. (2018). *Kunnskapsgrunnlag—Metoder for tidlig identifisering av risiko hos barn og unge* (IS-2696). Helsedirektoratet.
https://www.helsedirektoratet.no/rapporter/kunnskapsgrunnlag-metoder-for-tidlig-identifisering-av-risiko-hos-barn-og-unge/Kunnskapsgrunnlag%20%E2%80%93%20metoder%20for%20tidlig%20identifisering%20av%20risiko%20hos%20barn%20og%20unge.pdf/_/attachment/inline/d41f4072-ab66-4747-90e9-e9dcfe96ff65:ad36b31ca6167e7b8b1a61acab675effd970366a/Kunnskapsgrunnlag%20%E2%80%93%20metoder%20for%20tidlig%20identifisering%20av%20risiko%20hos%20barn%20og%20unge.pdf
- NAV. (2019, desember 1). *NAV's rapportserie*. Nav.no. <https://www.nav.no/no/nav-og-samfunn/kunnskap/analyser-fra-nav/nav-rapportserie>

- NAV. (2023). *NAV's omverdensanalyse 2023-2035: Samfunnstrender og konsekvenser for NAV*. (NAV-rapport 2023:4). Arbeids- og velferdsdirektoratet.
[https://www.nav.no/_/attachment/download/4ab4ea06-63d5-48d6-afad-22148b6bce1b:b2ee64cab60531b6b486bee0d2de706e6eea0fbe/NAV%20omverdensanalyse%202023-2035%20\(3\).pdf](https://www.nav.no/_/attachment/download/4ab4ea06-63d5-48d6-afad-22148b6bce1b:b2ee64cab60531b6b486bee0d2de706e6eea0fbe/NAV%20omverdensanalyse%202023-2035%20(3).pdf)
- NAV. (2024, mai 10). *Ny ungdomsgaranti i NAV*. Nav.no.
<https://www.nav.no/samarbeidspartner/ungdomsgaranti#hva-er-ungdomsgarantien>
- Norvoll, R. (2019). Sosiale avvik og sosial kontroll. I E. Brodtkorb & M. Rugkåsa (Red.), *Mellom mennesker og samfunn: Sosiologi og sosialantropologi for helse- og sosialprofesjonene* (3. utgave, s. 97–120). Gyldendal Norsk Forlag.
- OECD. (2003). *Transforming Disability into Ability: Policies to Promote Work and Income Security for Disabled People*. OECD Publications Service.
<https://doi.org/10.1787/9789264158245-en>
- OECD. (2018). *Investing in Youth: Norway*. OECD Publishing.
<http://dx.doi.org/10.1787/9789264283671-en>
- Oslo Economics. (2024). *Effekter av arbeidsmarkedstiltak* (OE-rapport 2024-26). Oslo Economics.
<https://www.regjeringen.no/contentassets/055f9bf997a741cea76723bee806e495/rapport-effekter-av-arbeidsmarkedstiltak.pdf>
- Spjelkavik, Ø. (2014). Ordinært arbeidsliv som metode og mål. I K. Frøyland & Ø. Spjelkavik (Red.), *Inkluderingskompetanse: Ordinært arbeid som mål og middel* (s. 33–50). Gyldendal Norsk Forlag.
- Spjelkavik, Ø., & Thingbø-Støldal, B. (2014). Jobbmatch og jobbutvikling. I K. Frøyland & Ø. Spjelkavik (Red.), *Inkluderingskompetanse; Ordinært arbeid som mål og middel* (s. 52–64). Gyldendal Norsk Forlag.

Utdanningsforskning.no. (2016, april 15). *Hva er en fagfellevurdert artikkel?*

Utdanningsforskning.no. <https://utdanningsforskning.no/artikler/2016/hva-er-fagfellevurdert-artikkel/>

Wehman, P. (2012). Supported Employment. What is it? *Journal of Vocational Rehabilitation*, 37(3), 139–142. <https://doi.org/10.3233/JVR-2012-0607>

Wolfensberger, W. (2000). A Brief Overview of Social Role Valorization. *Mental Retardation*, 38(2), 105–123. [https://doi.org/10.1352/0047-6765\(2000\)038<0105:ABOOSR>2.0.CO;2](https://doi.org/10.1352/0047-6765(2000)038<0105:ABOOSR>2.0.CO;2)

Zolkoski, S. M., & Bullock, L. M. (2012). Resilience in children and youth. A review. *Children and Youth Services Review*, 34(12), 2295–2303. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.08.009>

